

Najaar 2000 in kwartieren

Landtrek gedurende de ochtend

Guido van Leeuwen

Inleiding

Het tellen van zichtbare landtrek beleefde in 1999 onder invloed van de nieuwe media een gigantische opleving. Vanaf 22 juli 2000 reisden de tellers weer regelmatig af naar telpost Parnassia in de Kennemerduinen. Op 25 december sloot Evert van Huijssteeden het seizoen in stijl af met een Woestijntapuit.

Het najaar 2000 brengt ons na de eerste telling in 1953 bij het 48^e jaar waarin de Vogelwerkgroep trektellingen uitvoert. De voor Nederland ongekende mijlpaal van vijftig jaar trektellen bereiken we in het najaar van 2002. Verslaglegging van de resultaten in Fitis is uitgegroeid tot een traditie.

Na een korte beschrijving van de telpost en de manier van trektellen volgt eerst een totaaloverzicht. Voorheen werd vaak het verloop over het seizoen beschreven en bleef het verloop over de ochtend buiten beeld. Ook in het hoofdstuk over vogeltrek in de Avifauna besteden de auteurs de meeste aandacht aan het verloop over het seizoen. Deze keer doe ik het anders. Dit artikel beschrijft voor een aantal soorten het verloop van de trek gedurende de ochtend. Zo wordt duidelijk op welk tijdstip van de ochtend de tien meest algemene soorten de Kennemerduinen passeren.

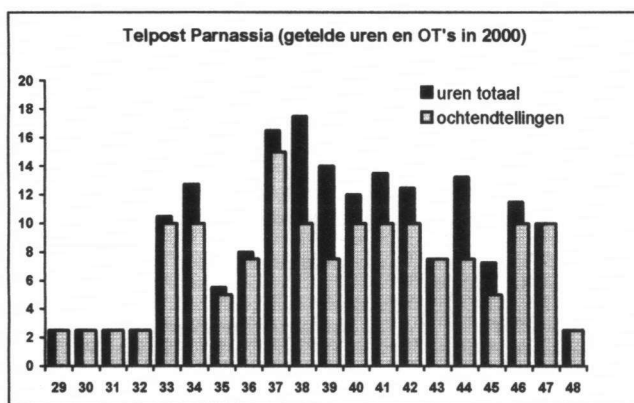
Telpost en telwijze

De duintop, die als telpost Parnassia dienst doet, ligt langs de zeereep van de Kennemerduinen vlakbij het gelijknamige restaurant. Tellingen beginnen in de regel een half uur voor zonsopkomst en duren minimaal 2½ uur. Als het weer en de trek goed zijn, kan men na deze ochtendtelling (OT) doortellen. Vaak een uurtje, omdat de aantallen toch sterk teruglopen. Bij aanhoudend sterke trek blijft het daar niet bij en maakt men de late ochtendtelling (LOT) van 2½ uur vol. De vogels worden met het blote oog of oor gezocht. Verrekijkers en telescopen worden dus alleen gebruikt om een groep beter te tellen of de determinatie af te ronden. Van alle trekkende vogels wordt per kwartier soort en aantal genoteerd op speciale veldformulieren. Vliegrichting wordt alleen vermeld als deze duidelijk afwijkt van de normale richting ZZW. Trekkers die alleen met de oren zijn waargenomen, krijgen een

speciale vermelding. Na afloop wordt de telling vaak nog dezelfde dag uitgewerkt en ingevuld op de speciaal daarvoor ontwikkelde spreadsheet. Via E-mail komt dit bij ondergetekende, zodat publicatie op de website (<http://www.vwgzkl.nl/parnassia>) snel kan plaatsvinden.

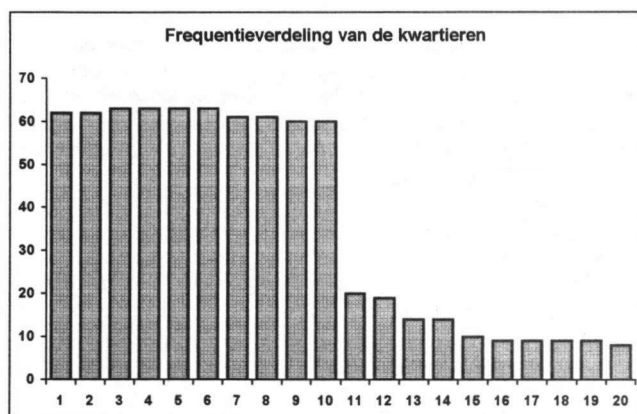
Telinspanning

In totaal is op 63 dagen 184 uur en drie kwartier geteld. Het merendeel (147,5 uur) heeft betrekking op de ochtendtellingen en 20 uur op late ochtendtellingen. De resterende uren (17 en een kwartier) kunnen worden toegeschreven aan niet volledig getelde ochtendtellingen of extra tijd aansluitend op een volledig getelde ochtendtelling. De verdeling van de 59 volledige ochtendtellingen per maand is als volgt: juli (2), augustus (12), september (16), oktober (15) en november (14). In figuur 1 is het aantal getelde uren en het aandeel daarin van de ochtendtellingen per standaardweek weergegeven. Duidelijk is dat er tot begin augustus weinig uren zijn gedraaid in vergelijking met de periode daarna.

Figuur 1. Getelde uren per standaardweek (zwart) en het aandeel ochtendtellingen (grijs) op telpost Parnassia najaar 2000. Week 29 is de week van 16 t/m 22 juli, week 48 die van 26 november t/m 2 december.

De nadruk van de tellingen lag op de ochtendtellingen. Om het verloop van de trek over de ochtend te schetsen is een frequentieverdeling van elk kwartier bepaald die aangeeft hoe vaak een kwartier is geteld. Deze is weergegeven in figuur 2 en geeft duidelijk aan er na dat de ochtendtellingen (kwartier 1 t/m 10) maar sporadisch is geteld. Weet dit bij het lezen van de grafiekjes van het verloop over de ochtend.

Figuur 2. Frequentieverdeling van de kwartieren waarin is geteld op telpost Parnassia najaar 2000 gedurende 63 getelde dagen.

Bewerking van de gegevens

Kencijfers

Om het seizoen samen te vatten is voor de 25 meest algemene soorten een aantal kencijfers bepaald. Bij de selectie van deze 25 soorten is tevens de voorwaarde gesteld dat de soort op meer dan tien tellingen moet zijn waargenomen.

De kencijfers die bedoeld worden, zijn de zogenaamde datumgrenzen. Deze zijn gebaseerd op het uurgemiddelde per standaardweek op basis van de ochtendtellingen (aantal getelde vogels in een week gedeeld door het aantal tijdens de OT getelde uren). De periode tussen 10%- en 90%-datumgrens heet de hoofdtrekperiode en geeft aan tussen welke data tachtig procent van het seizoenstotaal is waargenomen. De periode tussen de 25%- en 75%-datumgrenzen is bekend als toptrekperiode. De laatste datumgrens is de mediaan en is de datum waarop de helft van het seizoenstotaal de telpost is gepasseerd.

Verloop over de ochtend

Aangezien bijna alle tellingen via de speciaal daarvoor ontwikkelde spreadsheet zijn doorgegeven, is het een kleine moeite om naast het verloop over het seizoen ook het verloop over de ochtend te schetsen op basis van kwartiergemiddelden. Hierbij wordt het aantal getelde vogels per kwartier gedeeld door het aantal keer dat het betreffende kwartier is geteld. De ochtend is in dit geval de periode van 20 kwartieren na zonsopkomst. Tijdens twee tellingen (23 en 26 augustus) is niet per kwartier genoteerd. Deze tellingen zijn niet gebruikt voor de beschrijving van het verloop over de ochtend. Niet voor alle waargenomen soorten is het verloop over de ochtend in een grafiek weergegeven. De tien meest algemene soorten zijn gekozen. De bespreking van deze soorten begint met een korte tekst waarin de eerste waarneming, de laatste waarneming en de beste telling worden genoemd. Tevens wordt een korte toelichting op het verloop over de ochtend aan de hand van het berekende kwartiergemiddelde gegeven. In de grafieken wordt voor de twintig kwartieren (horizontale as) het bijbehorende kwartiergemiddelde (verticale as) gepresenteerd. Tevens is het aantal exemplaren (N) weergegeven. Dit kan minder zijn dan het aantal in de kolom totaal in tabel 1, omdat de resultaten van 23 en 26 augustus niet zijn gebruikt in de grafiek (maar wel voor de kencijfers).

Samenvatting in enkele kencijfers

In tabel 1 zijn voor 25 soorten enkele kencijfers opgenomen. Van links naar rechts betreft het: totaal aantal exemplaren voor alle tellingen, totaal aantal exemplaren voor de ochtendtellingen, aandeel van de ochtendtellingen in het totaal en de datumgrenzen waarop resp. 10%, 25%, 50%, 75% en 90% van de exemplaren tijdens de ochtendtellingen de telpost is gepasseerd.

Tabel 1. Kencijfers voor de 25 algemeenste soorten in 2000.

Soort	totaal	totaal OT	aandeel OT	10%	25%	50%	75%	90%
Spreeuw	161931	153750	95%	9 okt	18 okt	25 okt	5 nov	15 nov
Vink	40284	29906	74%	10 okt	14 okt	29 okt	6 nov	10 nov
Koperwiek	27720	22663	82%	30 okt	31 okt	1 nov	3 nov	5 nov
Graspieper	26728	20332	76%	20 sep	25 sep	5 okt	16 okt	2 nov
Veldleeuwerik	3232	2306	71%	16 okt	19 okt	30 okt	4 nov	9 nov
Kramsvogel	2924	1913	65%	30 okt	1 nov	13 nov	18 nov	23 nov
Aalscholver	2524	2306	91%	27 aug	23 sep	16 okt	5 nov	9 nov
Kauw	2297	795	35%	9 okt	15 okt	18 okt	30 okt	6 nov

Kneu	1811	1480	82%	24 sep	1 okt	12 okt	18 okt	27 okt
Sijs	1568	1202	77%	9 okt	29 okt	3 nov	8 nov	11 nov
Gele Kwikst.	1372	1159	84%	18 aug	23 aug	30 aug	13 sep	20 sep
Kl. Mantelm.	1086	490	45%	28 sep	30 okt	1 nov	3 nov	13 nov
Rietgors	963	680	71%	25 sep	11 okt	18 okt	30 okt	9 nov
Kokmeeuw	829	265	32%	28 jul	9 aug	13 okt	6 nov	10 nov
Zanglijster	781	678	87%	29 sep	9 okt	16 okt	21 okt	4 nov
Witte Kwikst.	636	520	82%	4 sep	20 sep	10 okt	18 okt	22 okt
Watersnip	596	450	76%	4 sep	20 sep	26 okt	8 nov	10 nov
Boerenzwaluw	580	246	42%	10 aug	25 aug	14 sep	26 sep	29 sep
Keep	527	473	90%	13 okt	25 okt	1 nov	4 nov	12 nov
Holenduif	417	366	88%	26 sep	8 okt	13 okt	18 okt	21 okt
Ringmus	387	297	77%	15 okt	17 okt	20 okt	1 nov	6 nov
Groenling	240	158	66%	10 okt	16 okt	31 okt	5 nov	15 nov
Heggenmus	223	200	90%	24 aug	6 sep	13 sep	18 sep	2 okt
Merel	165	158	96%	11 okt	20 okt	3 nov	16 nov	22 nov
Boompieper	164	121	74%	9 aug	21 aug	11 sep	21 sep	27 sep

*Morinelplevier. Tekening Roy
Slaterus*

Overigens zijn er in 2000 in totaal 285385 vogels geteld, verdeeld over 119 soorten. De beste dag was 4 november met 49798 exemplaren en 40 soorten (Koperwiek: 24794, Spreeuw: 17520 en Vink: 5283 in 5 uur).

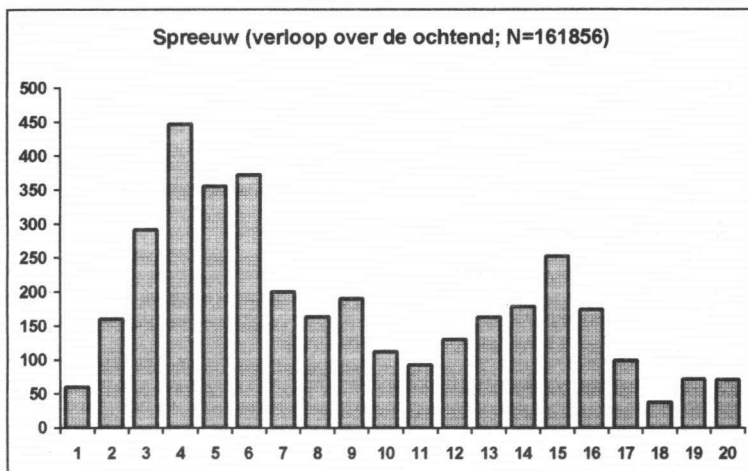
De telling met de meeste soorten was die van 23 september met 50 soorten en 5218 vogels in 5 uur. Opvallende soorten in 2000 waren: Kwartel (1 tp), Kleine Zilverreiger (1), Ruigpootbuiszard (1), Slechtvalk (1), Morinelplevier (2), Houtsnip (1), Velduil (1), Grote Pieper (4), Duinpieper (8), Roodkeelpieper (5), Beflijster (2), Europese Kanarie (1) en Ortolaan (10).

De top-tien nader beschouwd

Spreeuw

Spreeuwen zijn bijna gedurende het hele seizoen waargenomen. De eerste waarneming is gedaan tijdens de eerste ochtendtelling op 22 juli (91 exemplaren). De laatste 143 Spreeuwen zijn gezien op 26 november. Beste telling voor de Spreeuw was die van 21 oktober toen er tijdens de ochtendtelling van 2½ uur 18383 exemplaren voorbij vlogen.

Het verloop over de ochtend laat zien dat de meeste Spreeuwen in het uur na zonsopkomst passeren. Later op de dag is sprake van een opleving van de aantallen.

Vink

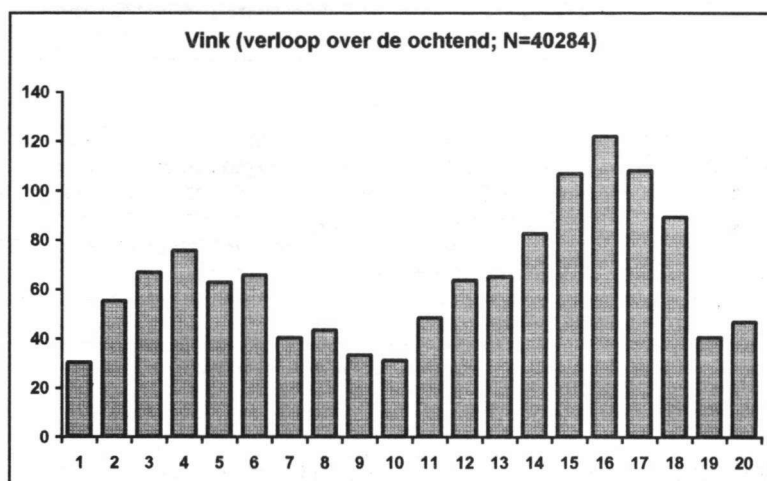
Vinken zijn gezien vanaf begin september met de eerste waarneming op 9 september (OT): 1 exemplaar. De laatste eenzame Vink passeerde tijdens de ochtendtelling van 25 november. Beste telling was die van 13 oktober toen na vijf uur de teller op 7687 bleef steken.

De in de grafiek weergegeven kwartiergemiddelden schetsen een beeld, waarbij een piek in de aantallen optreedt tijdens de LOT. In tabel 1 is weergegeven dat 74% van alle Vinken tijdens de OT is waargenomen. Een nadere analyse van deze paradox geeft aan dat het lage aantal tellingen tijdens de LOT hier voor verwarring zorgt. Voor de meeste goede vinkendagen waarop na de OT is doorgeteld, blijken de meeste exemplaren tijdens de OT te vliegen. Alleen op 20 oktober worden er in de 2½ uur na de OT meer Vinken waargenomen (zie tabel 2). Dat er later op de dag sterke trek van Vinken kan plaatsvinden staat niet ter discussie, maar de piek in de grafiek zal in werkelijkheid minder

duidelijk zijn. De kwartiergemiddelden tijdens de OT zijn relatief laag door het verhoudingsgewijs grote aandeel ochtendtellingen waarin weinig Vinken zijn gezien.

Tabel 2 Aantal Vinken tijdens de OT en de LOT van vijf goede vinkendagen vergeleken (najaar 2000).

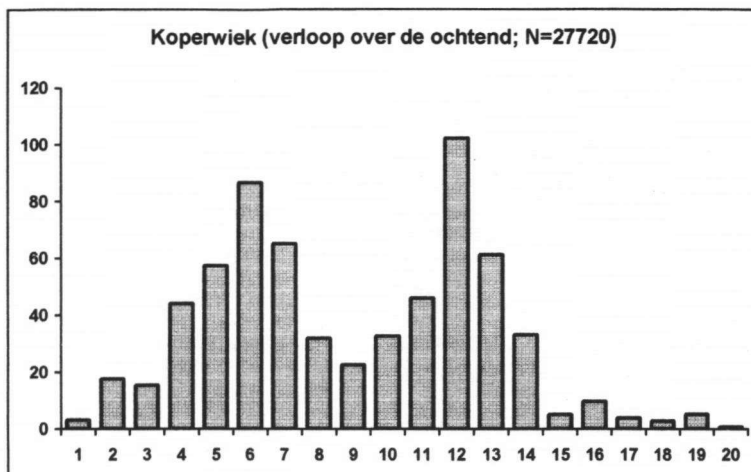
Datum	Aantal OT	Aantal LOT
8 oktober	2078	67
13 oktober	5830	1857
20 oktober	2053	3369
2 november	3911	1372
4 november	2139	1397

Koperwiek

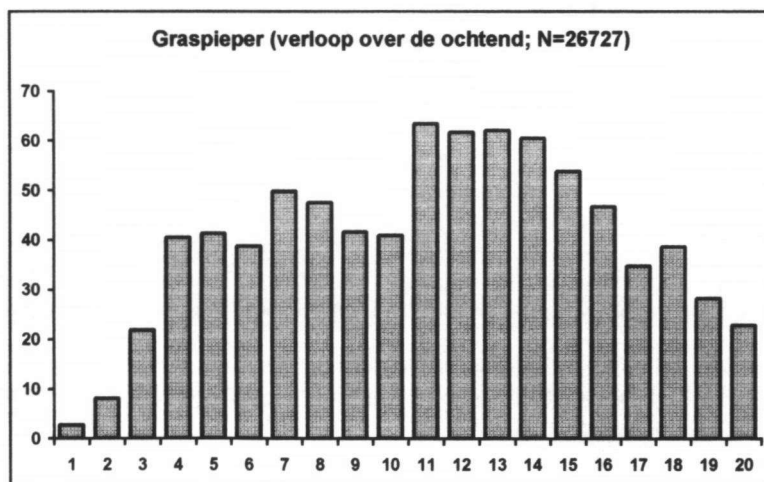
Met vreugde zijn de eerste twee Koperwieken tijdens de OT van 2 oktober waargenomen. De laatste waarneming is gedaan op 23 november: 1 exemplaar tijdens de OT. Beste telling voor de Koperwiek was die van 4 november (OT + LOT) met 24794 exemplaren.

Het moge duidelijk zijn dat 4 november het verloop over de ochtend in sterke mate bepaald. Met name de tweede piek wordt veroorzaakt door deze telling. Laten we deze topdag buiten beschouwing, dan blijken de meeste Koperwieken rond kwartier 6 voorbij te komen.

Graspieper

Elk jaar is het weer lastig om de eerste echte trekkers te onderscheiden van exemplaren die rond de telpost hangen en aldaar rondjes vliegen. In 2000 zijn de eerste trekkers genoteerd op 5 augustus (OT): 3 exemplaren. Tijdens de ochtendtelling van 26 november kwamen de laatste 3 exemplaren voorbij. De dag met de meeste Graspiepers was 30 september: 3678 na vijf uur tellen. De grafiek met het verloop over de ochtend laat een goed gevuld patroon zien, waarbij de hoogste aantallen

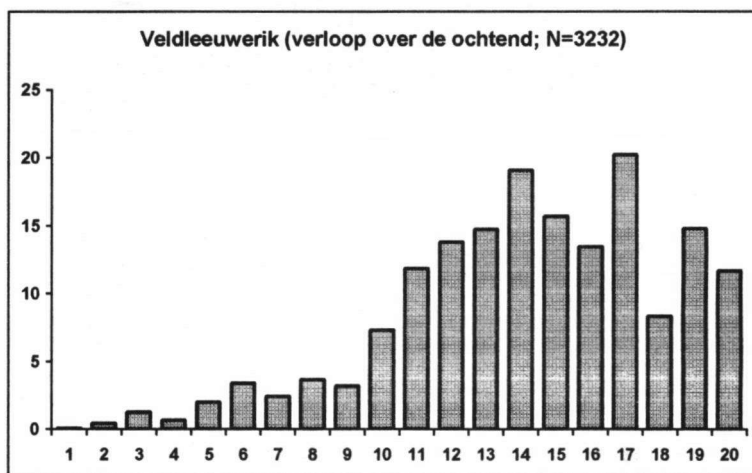

worden gezien tijdens de tweede helft van de OT. De hoge aantallen aan het begin van de LOT zijn niet helemaal overeenkomstig de werkelijkheid (zie ook bij de Vink).

Veldleeuwerik

De eerste twee Veldleeuweriken vlogen voorbij op 22 september (OT + LOT). De laatste vogel vloog exact twee maanden later over de telpost (de OT van 22 november). Beste telling voor Veldleeuwerik was 4 november toen er 939 exemplaren zijn geteld.

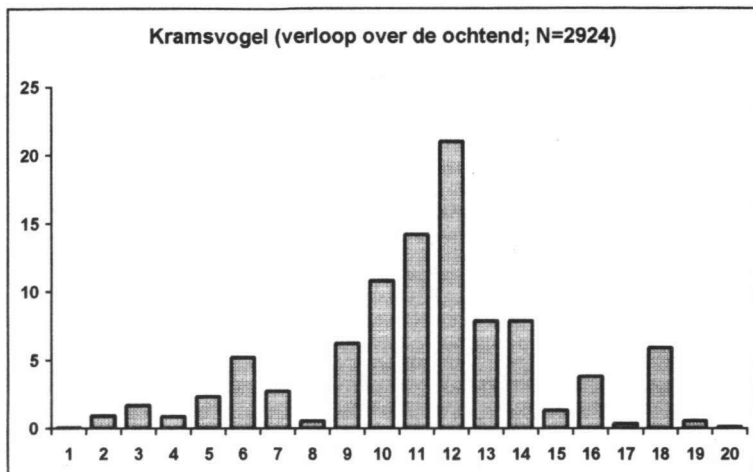
Ondanks het feit dat de kwartieren 11 t/m 20 methodisch gezien eigenlijk te weinig zijn geteld, blijkt duidelijk dat Veldleeuweriken vrij laat op de dag de telpost passeren.

Kramsvogel

Een bijna jaarlijks terugkerend fenomeen zijn de zomerwaarnemingen van Kramsvogels. In het najaar van 2000 is de eerste waarneming die op 29 juli (OT): 1 exemplaar. De laatste waarneming valt op 23 november (OT): 1 exemplaar. Net als voor de Koperwiek is 4 november de beste dag voor Kramsvogel. Tijdens de OT en de LOT zijn 1387 exemplaren geteld.

De sterke piek in de eerste twee kwartieren van de LOT worden veroorzaakt door de enorme aantallen Kramsvogels die op 4 november telpost Parnassia passeerden. De aanwezige tellers zullen zich de massale stroom nog goed voor de geest kunnen halen.

Aalscholver

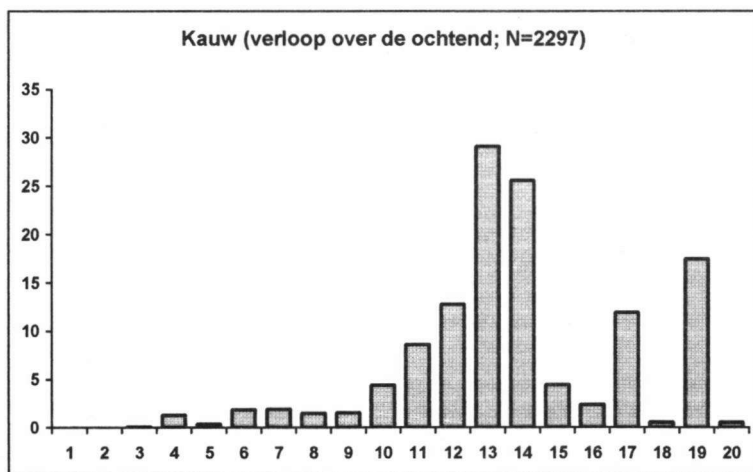
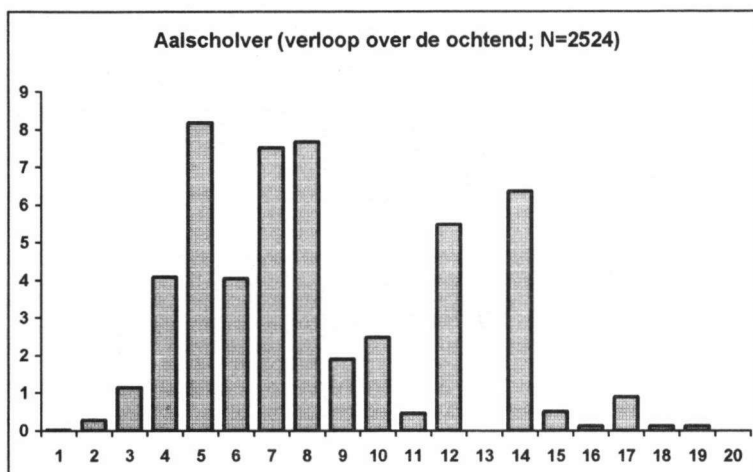
Bijna het gehele najaar kunnen Aalscholwers worden waargenomen. De eerste waarneming is gedaan op 5 augustus (OT): 62 exemplaren. De laatste waarneming valt tijdens de ochtendtelling van 23 november (2 exemplaren). Op 20 oktober worden tijdens de OT en de LOT de meeste Aalscholwers waargenomen: 428 exemplaren.

Wat betreft het verloop over de ochtend laat de Aalscholver een beetje rommelig patroon zien. Het vliegen in grote groepen zonder dat er sprake is van een constante stroom zorgen voor dit rommelige beeld. Desondanks lijkt het patroon te wijzen op hogere aantallen tijdens de OT. Dit is in overeenstemming met de resultaten van de zeetrekellingen waar de hoogste aantallen Aalscholwers meestal de eerste twee uur na zonsopkomst passeren (mond. mededeling Steve Geelhoed).

Kauw

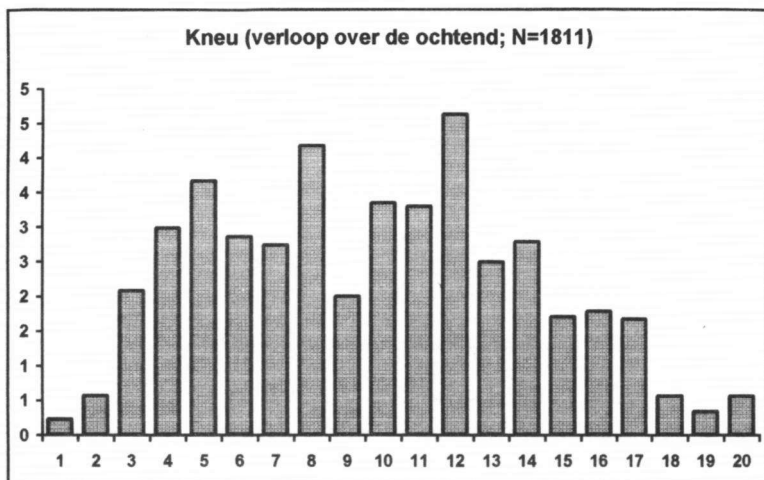
De eerste Kauwentrek is vastgesteld tijdens de OT en de LOT van 22 september toen er 14 exemplaren voorbij kwamen. De laatste waarnemingen zijn van 7 november toen de teller na 3½ uur bleef steken op 18 exemplaren. Beste telling was die van 20 oktober met 1665 Kauwtjes na vijf uur tellen.

Het verloop over de ochtend geeft duidelijk aan dat Kauwen echte uitslapers zijn. De grote groepen komen pas laat langs. Het begin van de LOT is de beste tijd.

Kneu

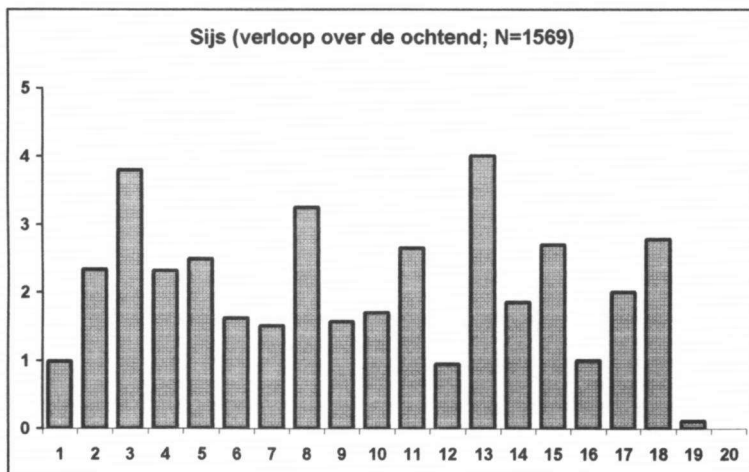
De eerste waarneming is genoteerd op 13 augustus: 2 exemplaren. Gezien de vroege datum betreft dit waarschijnlijk lokale vogels die vaak in groepsverband onder aan de telpost rondhangen. De laatste waarneming is die van 22 november (OT): 11 exemplaren. Op 13 oktober zijn tijdens de OT en de LOT de meeste Kneuen waargenomen (445 exx).

Vergelijkbaar met een soort als de Graspieper worden Kneuen het meest waargenomen tijdens de OT en het eerste uur van de LOT.

Sijs

De eerste drie Sijsen vlogen voorbij tijdens de ochtendtelling van 11 september. De laatste waarneming was op 26 november (OT): 1 exemplaar. Beste telling voor de Sijs was 2 november: 286 exemplaren in bijna 5 uur.

Het verloop over de ochtend laat een patroon met pieken en dalen zien, maar wel gelijkmatig verdeeld. Gezien het lage aantal tellingen na de OT mag duidelijk zijn dat de meeste Sijzen tijdens de OT worden waargenomen en dat de trek daarna doorkabbelt.

Tot slot

Naar aanleiding van de gepresenteerde gegevens borrelt de vraag op hoe bruikbaar het materiaal is om het verloop over de ochtend te beschrijven. Het geringe aantal (volledige) tellingen na de ochtendtelling van 2½ uur, maakt dat het verloop over de ochtend niet meer dan indicatief kan zijn voor hetgeen zich rondom Parnassia afspeelt. Daarnaast spelen weersinvloeden elk jaar weer een rol van betekenis. Ongunstige windsituaties kunnen er bijvoorbeeld voor zorgen dat Gele Kwikstaarten in september de kuststreek mijden en door het binnenland op weg gaan naar Afrika. Dit werd september 2001 overduidelijk toen aanhoudende wind uit het noordwesten het tellen van landtrek haast onmogelijk maakte. Een enkele dag met sterke trek kan het geschetste verloop over de ochtend voor een belangrijk deel bepalen.

Het verloop over de ochtend voor een soort zal betrouwbaarder zijn als meerdere jaren worden samengevoegd en daarbij alleen de tellingen worden gebruikt die in de (hoofd)trekperiode van de betreffende soort vallen.

Dankwoord

Naast de kernploeg hebben veel mensen de weg weer gevonden naar de telpost. Zowel ervaren, als minder ervaren tellers droegen hun steentje bij. Op de ingestuurde veldformulieren zijn de namen van de volgende personen aangetroffen. Rob Bedebreke, Henk Boersbroek, Hans Peter Breeuwsma, Jan Dofferhoff, Adriaan Dokter, Co Dooms, Klaas Eigenhuis, Pieter van Eijk, John Endlich, Steve Geelhoed, Mark Gorissen, Amon Gouw, Frank van Grave, Hans Groot, Ferdy Hieselaar, Freerk Hijlkema, Fred Hopman, Evert van Huijssteeden, Corné Josziasse, Ruud Kampf, Eef Kieft, Thijs Knol, Guido van Leeuwen, Henk Maat, Frans Manger, Jacqueline Metzgers, Eldert van der Nat, Pim de Nobel, Leen Noordzij, Dick Rensenbrink, Pieter Thomas, Marianne Willems en Rob Verburgt. Mensen, bedankt.

Guido van Leeuwen, Gen.Cronjéstraat 107, 2021 JD Haarlem.